

3. Екоцид: ймовірні критерії та приклади їхнього застосування на практиці. МБО «Екологія-Право-Людина». 2024. URL: <https://epl.org.ua/announces/ekotsyd-jmovirni-kryteriyi-ta-pryklady-yih-zastosuvannya-na-praktytsi/>
4. Екоцид та злочини проти довкілля – що ми можемо робити з цим зараз? Підсумки екодискусії. Міжнародний Фонд Відродження. 2023. URL: <https://www.irf.ua/ekologichna-inicziatyva-fondu-provela-ekodyskusiyu-prysvyachenu-temi-ekoczydu/>
5. Крижний А. Своїми діями на ЗАЕС окупанти вбивають тварин – «Енергоатом» (фото). УНІАН : вебсайт. URL: https://www.unian.ua/ecology/zaescherez-dijirosiyan-v-ukrajini-ginut-diki-tvarini12033369.html?utm_source=unian&utm_medium=related_news&utm_campaign=multi_related_news_in_post

РОЛЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПОПЕРЕДЖЕННІ ПОРУШЕНЬ ТА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ

Бурлак Оксана Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Порушення прав людини – одна з найбільш актуальних проблем сучасного світу. Зростання авторитарних тенденцій, збройних конфліктів, дискримінація та нерівність, торгівля людьми та сучасне рабство – це лиш незначна частина тих викликів і проблемних питань, вирішення яких знаходяться на порядку денному у всього міжнародного співтовариства і потребують особливої уваги зі сторони кожної держави зокрема. У цьому контексті принцип верховенства права відіграє фундаментальну роль у забезпеченні та захисті прав людини, виконує превентивну функцію щодо попередження порушень у цій сфері. Він утвердився як ідеал, до якого мають прагнути всі без винятку країни, не зважаючи на особливості свого політичного, економічного, правового розвитку, він є необхідною складовою формування демократичного суспільства і правової держави.

Незважаючи на відсутність універсального визначення поняття «верховенство права» та наявності великої кількості доктринальних дискусійних підходів у з'ясуванні його змісту, в першу чергу, огляду на динамічність цієї категорії [1], принцип верховенства права прийнято розглядається крізь призму сукупності елементів, які потребують неухильного та послідовного втілення їх у життя. Так, Європейська комісія за демократію через право у свої доповідях Верховенство права» (2011) та «Мірило правовладдя» (2016) визначила їх як: законність; правова визначеність; заборона державного свавілля; ефективний доступ до правосуддя; додержання прав людини; недискримінація та рівність перед законом.

На національному рівні держави, у зв'язку з цим, забезпечують відповідність внутрішнього права міжнародним стандартам в сфері прав людини, гарантуючи при цьому прозорість та демократичний порядок ухвалення законів, чіткість і доступність законодавства та неухильність його виконання; обмеження дискреційних повноважень органів держави, тобто здійснення ними влади виключно на основі та в

межах права, а також відкритість та прозорість їх діяльності; участь громадськості у процесі прийняття рішень; незалежність судових органів, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, гарантованість права на ефективний засіб правового захисту; діяльність національних установ із захисту і заохочення прав людини (омбудсманів, комісій тощо), правовий статус яких визначений Паризькими принципами щодо статусу національних установ з прав людини 1991 року.

Крім того, принцип верховенства права виходить за межі національних правових систем, та знаходить своє утвердження на універсальному та регіональному рівнях. На міжнародному рівні верховенство права надає міжнародним відносинам передбачуваності та легітимності. Як підтвердила Генеральна Асамблея, верховенство права відноситься рівною мірою до всіх держав і міжнародних організацій, включаючи Організацію Об'єднаних Націй та її головні органи [2, п.2]. У «Новій концепції верховенства права, запропонованої Генеральним секретарем ООН» верховенство права визначений як принцип управління, відповідно до якого всі особи, установи та структури, державні та приватні, зокрема й сама держава, функціонують під дією законів, що були публічно ухвалені, в однаковій мірі виконуються та незалежно реалізуються судовими органами і які сумісні з міжнародними нормами та стандартами в галузі прав людини [3, с. 2]. Отримуючи своє закріплення в міжнародних документах (наприклад, Декларації наради на високому рівні Генеральної Асамблеї ООН з питання про верховенство права на національному та міжнародному рівнях 2012 р., в Статуті Ради Європи 1949 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.), інтерпретації верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини, принцип верховенства права набуває статусу міжнародно-правового стандарту для країн, що прагнуть побудови демократичної, правової держави і громадянського суспільства, а також є умовою інтеграції у світові та регіональні спільноти [4, с.134].

У зв'язку з цим, міжнародний аспект реалізації верховенства права у попередженні порушень та захисті прав людини включає насамперед:

- Виконання державами своїх зобов'язань за міжнародним правом, оскільки це безпосередньо впливає на підтримання міжнародного миру і безпеки та в кінцевому результаті забезпечує дотримання прав та свобод людини.

- Кодифікацію та прогресивний розвиток міжнародного права, що передбачає усунення правових прогалин і створення єдиних, загальноприйнятих норм та формулювання нових правових положень, які ще не набули загального визнання, але є необхідними у зв'язку із новими викликами сучасності. Одним із нещодавно схвалених міжнародно-правових актів в сфері прав людини стала Люблянсько-Гаазької Конвенції про міжнародне співробітництво у розслідуванні та переслідуванні злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів 2023 р., що запроваджує альтернативний механізм в сфері міжнародної кримінальної юстиції, який дозволяє задіяти зокрема тих держав, які не ратифікували Статут Міжнародного кримінального суду, або не мають наміру це робити з політичних міркувань, і між якими не укладено двосторонніх договорів у цій сфері. Конвенція забезпечує доступ до міжнародної правової допомоги судів, органів досудового розслідування та прокуратури під час збирання доказів, а також

можливість видачі осіб, підозрюваних або засуджених за вказані злочини, які бажають уникнути кримінальної відповідальності шляхом переховування за кордоном.

- Мирне вирішення міжнародних спорів, зокрема шляхом звернення до відповідних судових і арбітражних органів, а також контрольно-наглядових механізмів, та добросовісне виконання державами їх рішень. Однак на практиці рішення міжнародних судових органів не завжди виконуються державами, має місце посилення на принцип державного суверенітету або національних інтересів для обґрунтування такої позиції. Це створює виклики для ефективного правозастосування і актуалізує питання необхідності посилення механізмів примусового виконання міжнародних судових рішень.

Для забезпечення правової визначеності в міжнародному праві важливе значення мають також здійснення такими органами тлумачення міжнародних стандартів в сфері прав людини та винесення ними консультативних висновків. Оскільки міжнародне право не є статичним і розвивається відповідно до потреб суспільства у світі, де держави тісно взаємодіють у політичній, економічній та культурній сферах, тому забезпечення єдиного підходу до прав людини має особливе значення.

Сучасні збройні конфлікти (наприклад, війна в Україні, збройне протистояння на Близькому Сході) висувають нові вимоги до тлумачення міжнародних стандартів прав людини. Міжнародні суди відіграють вирішальну роль у розгляді порушення міжнародного гуманітарного права. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд та Міжнародний суд ООН розглядають справи, що стосуються воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, забезпечуючи правосуддя для жертв конфліктів, що демонструє важливість цих міжнародних судових інституцій у забезпеченні відповідальності за порушення прав людини.

Таким чином, принцип верховенства права є основним механізмом забезпечення прав людини як на національному, так і на міжнародному рівнях. Його ефективна реалізація потребує постійного вдосконалення національних та міжнародних правових інститутів, посилення механізмів примусового виконання судових рішень та адаптації міжнародного права до сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. Право України. 2012. № 1-2. С. 30-63.
2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 67/1 від 24 вересня 2012 р.
3. New Vision of the Secretary-General for the Rule of Law (2023). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/230511-new-vision-for-rule-of-law.pdf>.
4. Нестерцова-Собакарь О. Принцип верховенства права як фундаментальна ознака правової держави. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 25.02.2021). С. 134-136.